

MET BRUSSELSE JONGEREN IN AUSCHWITZ

‘Nu weet
ik wel zeker:
er is geen God’

‘Net wel, ik kan dit
leed niet alleen aan’

A man in a black jacket and glasses is seen from behind, holding a smartphone to take a photo of the Auschwitz-Birkenau concentration camp. The camp's iconic barbed wire fences and guard towers are visible in the background under a grey sky. Another person in a black jacket and tan pants is walking away in the distance.

Negentien Brusselse jongeren van diverse gezindte bezochten vorige week dodenkamp Auschwitz. DS Weekblad ging en leefde mee. 'Menselijkheid heeft geen ideologische kleur. Onmenselijkheid helaas evenmin.'

Filip Rogiers, foto's Ivan Put

MET BRUSSELSE JONGEREN IN AUSCHWITZ

‘Een scheermesje. Een banaal scheermesje.’

De duivel zit in het detail. Het dringt nergens meer tot je door dan hier, in het *hellhole* van de twintigste eeuw, het concentratie- en vernietigingskamp Auschwitz. Eigenlijk zijn het drie kampen: basiskamp Auschwitz I, vernietigingskamp Auschwitz II (Birkenau) en werkkamp Auschwitz III (Monowitz).

Wiame Benkaddour (22) staart naar de vitrine die gevuld is met dagelijkse gebruiksvoorwerpen van slachtoffers van de Holocaust. Hier werden die voorwerpen *gründlich* getrieerd en gerecycleerd. Wat bruikbaar was, kreeg een nieuw leven in Duitsland. Of het verdween in de zakken van de beulen.

Wiame bevat het niet. ‘Voor de man die dat mesje hier moest achterlaten, was dat scheermes wellicht zijn allerlaatste contact met een normaal leven.’

Even onbevattelijk is het besef dat de wereld ook dan kleur had. De lucht boven Auschwitz en het verderop gelegen Birkenau was niet altijd grijs en grauw. Het email van de door de SS afhandig gemaakte potten en pannen blinkt nog altijd, obsceen vrolijk zelfs: knalrood, marineblauw, grasgroen,

wit met rode stippen. En in de berg schoenen steekt hier en daar een elegante rode damesschoen of een groen muiltje.

Wiame schuifelt traag verder. Tussen Blok 10 en Blok 11, het Dodenblok, blijft ze samen met de anderen staan voor de executiemuur. Het is 2 graden, er valt lichte sneeuw en Wiame is niet voorzien op deze winterprik. ‘Ik heb het de hele dag koud gehad’, zal ze ’s avonds zeggen. ‘Het is een ongemak waar je je voor schaamt, wetende dat mensen hier in vossen en bij min 20 graden moesten werken en slapen.’

CRASHTEST

Alle technische uitleg over de procedures en modaliteiten van de dodenfabriek ten spijt, of eerder dankzij het besef van de methodiek in de waanzin, blijft een bezoek aan Auschwitz een crashtest voor alles wat je als mens meende te weten, te voelen en te zijn. Elk cijfer (1,3 miljoen kampbewoners van wie 1,1 miljoen het leven lieten), elke foto, elke steen van de gaskamers wordt een vraag: wat geloof je, wie ben je, wie is de ander, wat hebben we met elkaar, wat hebben we tegen elkaar?

Vandaag bezoek ik de kampen in het kielzog van achttien Brusselse jongeren tussen 16 en 25. Het is de afsluiter van een traject dat deze jongeren gedurende twee maanden hebben afgelegd onder de vleugels van Axcnt, een Brusselse pluralistische vereniging die sinds 2004 werkt rond ‘de religieuze en levensbeschouwelijke rijkdom en complexiteit van de grootstedelijke samenleving’.

De reis kwam er op initiatief van Brussels staatssecretaris voor Gelijke Kansen Bianca Debaets (CD&V). Zij vroeg Axcnt enkele jaren geleden om een jeugdpijler uit te bouwen. ‘Je kunt een rabbijn, een imam, een pastoor en een vrijzinnige rond de tafel brengen’, zegt ze. ‘Dat is nuttig, maar meer is nodig. Brussel was de jongste tijd vaak het toneel van polarisatie en spanningen tussen gemeenschappen. Het leek mij interessant om vooral jongeren even uit die context te halen en bij elkaar te brengen.’

Eerder dit jaar trok Debaets met een groep leerlingen – de helft christelijk, de helft moslim – van het Imelda-Instituut naar Israël en Palestina (*ds Weekblad 15 april*). Het gezelschap vandaag in Auschwitz is ge-

De confrontatie met de plek waar de SS'ers de pas gearriveerden selecteerden.

varieerder: 5 moslims, 2 praktiserende katholieken, 1 niet-praktiserend, 2 protestanten, 1 anglicaan, 1 jood, 1 boeddhist (maar katholiek opgevoed), 1 hindoe, 3 vrijzinnigen, 1 agnostisch atheïst en 1 jongere die zichzelf als 'zoekende' omschrijft. Bij nader inzien zijn ze het allemaal: zoekende.

Doen die etiketten ertoe? Ja en nee. Door de dynamiek van zowel spontane als georganiseerde dialoogmomenten is de groep doorheen het traject – dat ook een bezoek aan de Marollen in Brussel en aan de Dossinkazerne in Mechelen inhiel – uitgegroeid tot een soort 'waarheidscommissie'. De jongeren toetsen hun kennis, vooroordelen en wrevelpunten bij elkaar af.

'Ik had weet van moslims, katholieken, joden en vrijzinnigen,' vertelt moslima Yusra Mizaty (22), 'maar ik had er tot voor dit avontuur geen flauw idee van dat er zoveel meer schakeringen zijn. En vooral, dat ik met die mensen zoveel gemeen heb.'

Het mengt wonderwel in dit gezelschap. 'Ik geloof wel in God, maar niet in religie,' zegt Yosra El Afif (21). Haar vader is een niet-belijdende Jood uit Marokko, zijn eerste vrouw was katholiek, zijn tweede vrouw – Yosra's moeder – een praktiserende moslima. 'Weinigen beseffen dat, maar er is ook in Marokko een joodse gemeenschap.' Yosra heeft alles geproefd, maar ze gaat haar eigen weg. 'Ik ben gelukkig nooit onder druk gezet in de ene of de andere richting. Ik loop deeltijds school en ik werk deeltijds, als bejaardenverzorgster.'

De schooltijd was lastig. Yosra heeft het over pesterijen. 'Vreemd genoeg vooral door mensen uit de eigen gemeenschap. "Hoezo, jij bent Marokkaans en geen moslima?" Tja. In Marokko zelf kunnen mensen dat veel beter plaatsen. Ik denk dat we na deze reis allemaal dieper gaan nadenken over zin en vooral onzin van hokjesdenken.'

EEN LEGE NAAM

Maar waarom Auschwitz? Het confronteert de wereld met antisemitisme, natuurlijk. Maar ook met de snelheid waarmee haat zich tegen iedereen kan keren. In deze kampen lieten ook zigeuners, homoseksuelen en andere 'ongewensten' het leven.

Auschwitz vlakt levensbeschouwelijke verschillen uit én het verdiept tegelijkertijd het letterlijke beschouwen van het leven (en de dood). 'Ik denk dat er paradoxaal genoeg

Birkenau, op het pad dat naar de gaskamers leidde.

'Ik heb het de hele dag koud gehad. Het is een ongemak waar je je voor schaamt, wetende dat mensen hier in vossen en bij min 20 graden moesten werken en slapen'

'Ik had weet van moslims, katholieken, joden en vrijzinnigen, maar ik had er tot voor dit avontuur geen flauw idee van dat ik met die mensen zoveel gemeen heb'

geen geschiktere plek is om te beseffen hoeveel mensen met elkaar delen,' zegt Christof Grootaers, begeleider van Axcen. 'We wilden met deze reis onderstrepen hoe cruciaal exacte kennis is in een tijdperk van halve leugens, inwisselbare blogs en "alternatieve waarheden". Daarnaast wilden we jongeren doen nadenken over individuele en collectieve zingeving. En ten slotte wilden we de vraag stellen naar engagement. Wat kan ik doen, wat kunnen wij doen, opdat het niet meer zou gebeuren?'

Voor de oorlog was Oswiecim een Poolse slaapstadje. 'Het is nog een lege naam, die geen weerklank opwekt,' herinnert overlever Primo Levi zich, 'een van de talrijke Poolse stadjes die van naam zijn veranderd na de Duitse bezetting. Oswiecim is Auschwitz geworden, alsof dat genoeg is om de Polen die er al eeuwen wonen tot Duitsers te maken. Het is een stadje zoals zoveel andere.'

Oswiecim had een station, Bahnhof West. Op die plek, die buiten de grenzen van de kampen ligt, arriveerden tussen februari 1942 en mei 1944 de treinen. Pas in 2005 werd de zogeheten Judenrampe, dankzij de Franse Holocaustoverlever Simone Veil, een herdenkingsplek. Er werden enkele originele sporen gelegd, op die sporen kwamen twee goederenwagons van het type waarin 750.000 mensen naar hun dood werden gevoerd.

'Hoeveel mensen zaten er in zo één wagon?', wil een van de jongeren weten. Ze

waren met vele tientallen en ze zátén niet, ze stonden rechtop tegen elkaar gepakt. Dat weten de jongeren al, na hun bezoek aan de Dossinkazerne, maar ze willen het nog eens horen. Ook dat is Auschwitz: je mag, wil en móét de feiten honderd keer horen, bevatten doe je het nooit.

Even later, in een van de houten barakken van Birkenau, stelt iemand met een zucht van opluchting vast dat er blijkbaar toch verwarming was. Niet. ‘Getuigen zeggen dat ze die kachel nooit hebben weten werken’, zegt de gids. ‘En de fundering van beton die je hier nu ziet, was er toen niet.’

’s Winters had de ijzige wind vrij spel.’
Minstens zo groot als de strijd tegen honger en kou, was de dagelijkse strijd van de gevangenen om zichzelf mens te blijven voelen. ‘Sommigen stonden vroeger op om hun gezicht met sneeuw te wassen’, zegt de gids. ‘Of onderweg naar het werk keken ze naar de boerderijen buiten het kamp om zichzelf voor ogen te houden dat er ook nog zoiets als een “normaal leven” bestond. Je niet laten gaan, je leven niet helemaal laten bepalen door de orders van de nazi’s: daar ging dit om. “Ik ben er nog, ik ben nog mens”’

Dichter bij de leefwereld van de jongeren komt de confrontatie met de plek waar de SS’ers de pas gearriveerden selecteerden. In de rij wachtenden werd soms informatie ‘gesmokkeld’. Achteraan in de rij konden ze bij aankomst nog niet weten dat vooraan het verschil tussen 16 en 17 jaar er een kon zijn tussen (nog even) leven en een directe dood. De ‘massa’ leerde on the spot: was je 16 en stond je voor je beul, je loog over je leeftijd.

‘Maar zagen de Duitsers dat dan niet, dat iemand van 16 geen 20 is?’, vraagt Yousra ongelovig. Opnieuw volgt een ontnuchterend antwoord. ‘Een gemiddelde selectie duurde niet langer dan 20 seconden.’

DODEN, EEN GENOT

Wie zich de hele ochtend erg kranig houdt, is Henrique Fialho, met zijn 25 jaar de senior van het gezelschap. Studeert rechten, gelooft rotsvast in de rechtsstaat. Tot aan de ruïnes van Crematoria IV en V – de officiële naam voor de gaskamers – overpraat hij zijn emoties met ratio. Dan stokt ook hij. ‘Ik kan me inbeelden dat in de jaren 40 niemand de geruchten geloofde’, zegt hij. ‘En dat als je het met je eigen ogen

---

**‘Je niet laten gaan,
je leven niet helemaal
laten bepalen door de
orders van de nazi’s:
daar ging dit om.
“Ik ben er nog,
ik ben nog mens”’**

had gezien, je het bijna geloofde. Bijna, is het woord. Zelfs dan nog, het is ondenkbaar, onmenselijk, dat mensen zoiets hun medemensen kunnen aandoen.’

Ieder zoekt voor zichzelf een mentale kapstok om het ongeloof aan op te hangen. Voor Wiame is dat het scheermesje, voor Henrique het embleem van de doodskop op de kepie van de beulen. ‘Wat zegt dat anders dan dat je doden een genot vindt?’

Voorbij de poort (Arbeit Macht Frei) van Auschwitz I wordt er niet meer gepraat. Hier worden statistieken mensen en stenen verhalen. In Blok 20, destijds de ‘ziekenboeg’ (al werd er niet verzorgd of genezen, eerder betrof het een quarantaineplaats voor besmettelijke ziekten), vertelt vandaag een tentoonstelling het verhaal van de 24.906 Joden en 351 zigeuners die uit België en Noord-Frankrijk werden gedeporteerd. Slechts 1.650 van hen kwamen terug.

Foto’s, vaak zorgeloze vakantiekiekjes, tonen de gezichten achter de gevels in de Brusselse Marollen. Pv’s geven een inkijkje

---

**‘Toen ik voor die berg
schoenen stond,
raakte ik plots
niet meer vooruit.
Een onbekende man
legde zijn hand op
mijn schouder:
“Gaat het?”, vroeg hij.
Ik vond dat zo ...
onvergetelijk’**

in de morele dilemma’s van de Belgische agenten die het bevel kregen om Joden op te pakken. Louise Emily Tighe (22) herkent de straatnamen. ‘Er wonen vandaag studiegenoten van mij’, zegt ze. ‘Dit komt zo dichtbij. Gisteren was je nog veilig, morgen ben je de man of vrouw op de foute plek op het verkeerde moment.’

Blok 6 is vandaag gewijd aan de herinnering aan 232.000 kinderen. Opnieuw wekt één gezicht dat cijfer tot leven, al is die uitdrukking misplaatst voor het kind dat spelend onderweg is naar de gaskamer.

Blok 4 herbergt de stapel lege blikken waarin zyklon B zat.

Vervolgens, wat rest: koffers, brillen, haar, schoenen, potten en pannen, schoonheidsproducten. Weer buiten verdraag je maar moeilijk de vrolijkheid van de toeristenbussen, het geklets en getater van zij die het bezoek nog voor de boeg hebben.

‘HUN WERK’

Er is een voor en een na Auschwitz. Dat ontdekt Axcen-begeleider Christof Grootaers met ons als we weer in het hotel komen. Het hotel is nota bene gebouwd op de site vanwaar SS-officieren destijds ’s morgens naar ‘hun werk’ vertrokken. De avond voordien, na hun bezoek aan de Joodse wijk van Krakau, was er voor de jongeren een verplicht dialoogmoment. Na het bezoek aan de kampen is dat gesprek ‘vrij’. Christof denkt dat na deze dag iedereen sprakeloos zal zijn. Het tegendeel is waar. Iedereen schuift mee aan, drie uur lang blijven de smartphones op zak.

Er worden meer vragen gesteld dan antwoorden gegeven. ‘Ik kan het niet rijmen,’ zegt Jim Bauwens (24), ‘alles was gestructureerd, gepland. Er zat in het hele proces geen “foutje”, ook al was het door mensen gemaakt. Die mensen werkten ook samen, iets wat menselijkheid vereist. Maar hoe rijm je dat met de misdaden op zich?’

‘Mij is het verhaal van dat Hongaarse meisje dat de gaskamer overleefde, bijgebleven’, zegt Louise. ‘De deur werd geopend en zij bleek als enige nog in leven. Iemand heeft haar van tussen de lijken gehaald en nog een kom soep gegeven voor ze alsnog stierf. Niet iedereen was altijd een monster. Soms werd het egoïsme intuïtief opzijgezet. Hoe gek het ook klinkt, dat spreekt voor de menselijkheid. Zelfs daar en dan, in het oog van de hel.’

'Hoevéél mensen
zaten er in één
zo'n wagon?'

'Ik kan het niet
rijmen. Alles was
gestructureerd, er
zat in het hele proces
geen "foutje", ook al
was het door mensen
gemaakt.'

MET BRUSSELSE JONGEREN IN AUSCHWITZ

‘Eén dode is een moord’, zegt Henrique. ‘Een miljoen doden is een statistiek. Maar je komt jezelf hier als mens pas tegen als je de gezichten ziet en de verhalen hoort. Ik heb een tweelingbroer en een jonger broertje. Wat zou ik hebben gedaan, schoot het voortdurend door mijn hoofd, op dit of op dat moment? Ik ben van nature niet de meest empathische mens. Toen ik voor die berg schoenen stond, geraakte ik plots niet meer vooruit. Een onbekende man voor mij voelde dat, keerde zich om en legde zijn hand op mijn schouder: “Gaat het?”, vroeg hij. Ik vond dat zo ... wel, onvergetelijk.’

‘Niet alleen cijfers zijn abstract’, zegt Jim. ‘Ook beelden. We worden in de media en op internet dagelijks overspoeld met beelden van gruwelijke situaties. Dat verlaagt de drempel voor onverschilligheid. In Auschwitz ligt die drempel opnieuw waar hij zou moeten liggen: hoog.’

‘Het is een medicijn tegen de banalisering van menselijk leed’, zegt Henrique. ‘Ik studeer rechten, ik besef vandaag nog beter waarom hier in Europa in 1950 het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en van de fundamentele vrijheden tot stand is gekomen. Wat in Auschwitz is gebeurd, is echt gebeurd. Maar het mocht niet meer opnieuw gebeuren. Hopelijk hoeft onze generatie zoiets niet mee te maken.’

Wiame krijgt het even lastig. ‘Je zegt: het is echt gebeurd. Maar het is nu ook aan het gebeuren, met echte mensen, in Syrië.’ Henrique voelt zich misbegrepen: ‘Ik had het over Europa.’ Wiame: ‘Dus als het niet in Europa gebeurt ...’ Nee, dat bedoelt hij niet. ‘Europa heeft het Internationaal Strafhof in Den Haag, waar de genocideplegers van Bosnië terecht werden. Dat is een verdienste, maar ik maak geen onderscheid. De duizenden Yezidi’s die vastzaten op een

---

‘Ik voelde vroeger een soort haat tegenover de Joden. Ik had veel woede in me, omdat de media en dan vooral Facebook me voortdurend bombardeerden met beelden en informatie over hoe het er in Palestina aan toegaat’

berg in Irak, opgejaagd door IS, ook dat mag niet onbestraft blijven. Rome is niet op één dag gebouwd. Maar laat ons daar niet over klagen, laat ons verder bouwen.'

Lana Wajnsztok (17) wijst Wiame op de uniciteit van de Holocaust. 'Daar was de dood geïndustrialiseerd en tegen een bevolkingsgroep gericht, in Syrië niet.' Wiame aarzelt, pas later op de avond verwoordt ze schoorvoetend haar ongemak. Met een bekentenis – hier kan het, in deze groep, deze context: 'Ik voelde vroeger een soort haat ten opzichte van de Joden. Ik had veel woe-de in me, omdat de media en dan vooral Facebook me voortdurend bombardeerden met beelden en informatie over hoe het er in Palestina aan toegaat.' Karmon Jabateh (18) valt in: 'Ik voelde haat. Ik heb pas later beseft dat niet alle Joden zionisten zijn. Er zijn mensen, zoals IS, die alle Joden haten. Ik dacht op een gegeven moment: "Wacht even, als ik het daarmee eens ben, kan ik ook niets meer inbrengen tegen mensen die óns als geheel haten"'

ER IST WIEDER DA

Hoe verder het gesprek vordert, hoe vaker het voorbij politiek en levensbeschouwing over het zijn gaat. Over de banaliteit van het in Auschwitz alomtegenwoordige kwaad én het uitzonderlijke van het ogenschijnlijk banale goede: de kleine tekens van menselijkheid en solidariteit, *trotzdem*.

'Ik dacht altijd dat mensen van nature slecht zijn,' zegt Cynthia Deverchin (22), 'maar niet meer sinds ik psychologie studeer. De appel is maar zo goed als de boom waar hij aan groeit.' Ze bijt op haar onderlip, tracht in het hoofd te kijken van de beul. 'Ik kan me voorstellen dat je een rotleven gehad hebt, dat je voortdurend werd neergehaald door je vader, altijd onderdanig moest zijn, en dat je dan hier de kans van je leven krijgt om verhaal te halen, profiteert van je dominantie.'

Of dat ook voor Hitler geldt, vraagt iemand in de groep? Kan en moet je echt voor iedereen die empathie opbrengen? Kun je van een rotte appel ooit nog een rijpe appel maken?

'Nee,' lacht Cynthia, 'maar je kunt er wel nog lekker mee koken.'

'Ik geloof ook dat het op eender welk moment mogelijk is om in te grijpen in een mensenleven dat ontspoorde,' zegt Louise, die criminologie studeert. 'Zoveel hangt af van

de mensen die je op dat pad ontmoet.'

'Mocht hij terugkomen,' zegt Kylian Makins (16), 'zoals in die film *Er ist wieder da*, en hij zou hier vandaag met ons voor die vitrines met schoenen en haren hebben staan: zou hij dan niet iets van schuldbesef kunnen voelen?'

'Maar zou je hem een tweede kans geven? Is dat niet de vraag?'

Henrique: 'Simon Gronowski (*Belgische overlever van het zogenaamde XXste transport, red*) vertelde ons in de Dossinkazerne dat je twee soorten overlevers had: zij die nooit kunnen vergeven en zij die dat wel kunnen. Als ik jou over vijftig jaar tegenkom en ik weet dat jij mijn broers in een busje hebt gestoken op weg naar hun dood, nee, ik denk niet dat ik je dat zou kunnen vergeven.'

'De mens is in staat om zichzelf te beschermen tegen zijn instinct, zei God. Het gesprek dat we hier voeren, bewijst dat'

Dorian Accoe (19): 'Hoe Gronowski zijn cipier in de Dossinkazerne naderhand vergaf? Ik zou het niet kunnen, maar ik vind het wel mooi.'

Abdul Basir Almayar (20), een Afghaanse vluchteling die nu geneeskunde studeert: 'In mijn godsdienst, de islam, vroeg Iblis, de duivel, aan God: als jij de mens geschapen hebt, waarom maakte je hem zo slecht? Ik weet wat jij niet weet, antwoordde God. Hij bedoelde dat de mens toch in staat is om zichzelf te beschermen tegen zijn instinct. Het gesprek dat we hier voeren, bewijst dat.'

God, de naam valt. 'Jim zei: hoe is het mogelijk, zo onmenselijk en toch zo gestructureerd?', zegt Kylian. 'Ik zie de tegenpraak niet, ik vind het niet onlogisch. De mens is ook maar een geëvolueerd dier en een dier schakelt altijd de concurrentie uit.

We moeten ons afvragen wat het betekent om mens te zijn. Hoe kun je in goedheid geloven en in een god als je ziet dat de mens 1,3 miljoen medemensen heeft kunnen uitroeien? We voeren al 3.000 jaar oorlog. Zijn we dus zo geëvolueerd en gesofisticeerd als we willen geloven?'

'Bedoel je dat er voor God geen plaats is na wat je vandaag hebt gezien?', wil Christof Grootaers, zelf katholiek, weten.

Kylian knikt: 'Voor mij is het vandaag heel duidelijk geworden dat er geen god is in deze wereld.'

Er valt een erg lange stilte. Karlien Goeman (24) verbreekt ze met timide stem: 'Voor mij is mijn geloof net heel belangrijk vandaag. Zonder God zou de confrontatie met deze gruwel mij verdrinken. Ik bedoel: ik kan dit als mens alleen niet dragen. Ik heb God naast mij nodig.'

Henrique: 'Voor mij, als katholiek, was het belangrijk om te zien dat er in het kamp ook broederschap was. Er was die Poolse priester, Maximiliaan Kolbe, die de plaats innam van een vader van twee kinderen die tot de hongerdood in een bunker was veroordeeld. En er waren de verhalen van de joodse orthodoxen die zongen op weg naar de gaskamer. Dan denk ik ook: je moet iets hebben om je aan vast te klampen. Is het God, is het de zon, de boerderijen die je in de verte zag, het doet er niet toe, het is altijd persoonlijk.'

Kylian: 'Jij spreekt over broederschap. Maar als er zoveel broederschap en verbondenheid was geweest, dan was het toch ook niet gebeurd?'

'Het is gebeurd', besluit Henrique. En met een zijdelingse blik naar Wiame: 'Het gebeurt nog. Al is er maar één persoon die iets aan zijn of haar God gehad heeft in het laatste uur, dan is dat voor die persoon waardevol, toch?'

Negentien jongeren, vele gezindten, maar ze zijn het volmondig eens. Elke karikatuur is sterker dan de realiteit, tot de realiteit je bij je nekvel vat. 'Dan geloof je zelf niet hoe je zolang met en in de karikatuur hebt kunnen leven,' zegt Yousra.

'Ik organiseer al jaren dialogen voor volwassenen met verschillende levensbeschouwingen,' zegt medeorganisator Christof Grootaers achteraf. 'Maar dit hier, met jongeren, is zo anders, zoveel hoopvoller. Je kunt maar hopen dat het geen witte raven zijn.'